

Markert, Wojciech

"Siedziby średniej i drobnej szlachty na północno-zachodnim Mazowszu w drugiej połowie XVIII i pierwszej połowie XIX wieku", Małgorzata Rozbicka, Warszawa 1999 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 12, 284-285

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Całość ma liczyć łącznie jedenaście tomów: oprócz wprowadzenia i opracowania ośmiu powiatów oddzielny tom będzie dotyczył rodzin osiedlonych w województwie płockim w czasach nowożytnych, a ostatni ma zawierać indeksy i ewentualne uzupełnienia. Należy podkreślić, iż Jerzy Łempicki w trosce o wiarygodność wiadomości podchodził z dużym krytycyzmem i ostrożnością do źródeł. Zdaje on sobie sprawę z braków w materiale źródłowym i dostrzega możliwość dokonania pomyłek, skoro już na wstępie zakłada konieczność opublikowania uzupełnień. Autor, starając się doprowadzić badania do czasów współczesnych skierował apel o pomoc do czytelników mających wiadomości o osobach posiadających majątki w województwie płockim. Rzetelność prowadzonych badań pozwala sądzić, iż *Herbarz Mazowiecki* będzie pierwszym kompletnym polskim dziełem o charakterze heraldyczno-genealogicznym, a przejrzysta, regionalna metoda systematyzacji tego typu informacji zdobędzie uznanie zarówno zawodowych historyków jak i miłośników tej nauki.

Wojciech Markert

Małgorzata Rozbicka, *Siedziby średniej i drobnej szlachty na północno-zachodnim Mazowszu w drugiej połowie XVIII i pierwszej połowie XIX wieku*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 1999, ss. 350

Przemiany polityczne, kulturalne i społeczno-gospodarcze zawsze znajdowały odbicie w architekturze. Wpływ takich przeobrażeń na przełomie XVIII i XIX wieku na budownictwo średniej i drobnej szlachty na Mazowszu stał się przedmiotem wieloletnich badań Małgorzaty Rozbickiej. Północno-zachodnia część regionu, czyli obszar położony między Wisłą a południową granicą Pojezierza Mazurskiego, ograniczony od Zachodu rzeką Skrwą, a od wschodu Orzycem i dolnym Bugiem, został uznany przez autorkę za najodpowiedniejszy do przeanalizowania tej problematyki. Pod koniec XVIII wieku teren ten cechował się stosunkowo dużą liczbą zamieszkałej szlachty — stanowiła ona 13–17% ludności, podczas gdy dla reszty kraju liczbę tą szacuje się na 8%. Średnia i drobna szlachta skupiała w swoim ręku większość ziemi uprawnej, przez co miała decydujący wpływ na charakter regionu.

Praca Małgorzaty Rozbickiej przedstawia nie tylko wyniki badań, ale pokrótce informuje także o metodach ich prowadzenia, dotychczasowym stanie wiedzy na ten temat i wykorzystanych materiałach. Źródła pisane i kartograficzne, pozyskane podczas rzetelnej kwerendy w wielu archiwach zostały uzupełnione przez autorkę dokumentacją architektoniczną i ikonografią, a także wnikliwymi badaniami terenowymi.

Pierwsza część książki przedstawia ogólny obraz szlachty na omawianym obszarze. Poddany został analizie jej status prawny, położenie gospodarcze i struktura własności ziemi w regionie jako źródła finansowania inwestycji budowlanych. Nieco miejsca poświęcono także ich realizatorom czyli architektom i budowniczym, a także ówczesnej kulturze i obyczajowości. Następnie zapoznajemy się z krajobrazem osadniczym czyli poszczególnymi typami osiedli, ich wewnętrznym układem przestrzennym oraz po-

szczególnymi częściami wsi: zagrodami włościańskimi, zabudową produkcyjno-usługową (młyny, kuźnie, karczmy) i obiektami sakralnymi.

Siedziba szlachecka potraktowana została jako pewna całość — zespół architektoniczny. Na skutek zachodzących przemian powstawały poszczególne jego typy różniące się układem przestrzennym i architektonicznym. Najważniejszą jego częścią był dom. Autorka szczegółowo omówiła wszystkie zagadnienia z nim związane, a więc budulec, lokalizację, wygląd zewnętrzny i układ wewnętrzny, wyposażenie i wreszcie kwestie prawne związane z jego budową. Podobnie opisane zostały inne elementy gospodarstw szlacheckich: budynki gospodarcze, ogrody, sady itp.

Małgorzata Rozbicka prezentuje proces zmian zachodzących w architekturze polskiej wsi na przełomie XVIII i XIX w. W sposób zrozumiały ukazuje problematykę stosunkowo rzadko podejmowaną przez badaczy. Choć praca ma dosyć wąsko zakreślone ramy chronologiczne i terytorialne, może być bardzo przydatna przy podejmowaniu studiów nad historią polskiej wsi. Ogromnym walorem publikacji są ilustracje. Plany, schematy projektowe, rysunki i reprodukcje obrazów są integralną częścią wykładu, ale najciekawsze są zamieszczone zdjęcia dworów i domów szlacheckich (przynajmniej w kilkunastu przypadkach są to unikalne fotografie obiektów już nieistniejących).

Wojciech Markert

Tomasz Strzeżek, *Iganie 1831, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1998, ss. 216*

oraz

Tomasz Strzeżek, *Warszawa 1831, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1999, ss. 176.*

Powstanie Listopadowe doczekało się wielu opracowań, zarówno całościowych jak i podejmujących wybrane zagadnienia. Literatura poświęcona wojskowej stronie tego bodajże jedyne go zrywu narodowego w XIX wieku, który miał szansę powodzenia powiększyła się ostatnio o dwie monografie bitew, stoczonych na Mazowszu.

Obie prace autorstwa Tomasza Strzeżka zostały wydane przez Dom Wydawniczy Bellona w popularnonaukowej serii *Historyczne Bitwy*, toteż mają podobny układ. Prezentują one, oprócz samych starć, szerokie tło polityczne, ale przede wszystkim militarne. Przedstawione zostały kampanie poprzedzające bitwy, sylwetki dowódców. Poddano analizie armie przeciwników, ich zamierzenia, teren i wreszcie przebieg i następstwa bojów. W załącznikach zamieszczono listę jednostek, a całość uzupełniają mapy i ilustracje.

Zarówno przebieg ofensywy na szosie brzeskiej jak i sama bitwa pod Iganiami doczekały się wielu polskich opracowań ze względu na zwycięstwo odniesione przez naszą stronę. Tomasz Strzeżek powraca do okresu największych sukcesów wojsk powstańczych. O ile opis przebiegu działań nie zawiera zbyt wielu odkrywczych spostrzeżeń, to interesujące są niektóre elementy jego oceny. W konkluzji autor dochodzi do wniosku, iż mimo taktycznych zwycięstw, na skutek zaniedbań dowództwa Polacy